

იეზუიტები XVI - საუკუნის ოსმალეთის იმპერიაში

გიორგი ახალკაციშვილი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
ისტორიკოსი / თურქოლოგი. თბილისი, 0179,
ილია ჭავჭავაძის გამზირი №1. საქართველო,
+995599-87-24-31. Georgeakhalkatsishvili@yahoo.com.
Orcid.org/ 0000-0003-4011-0450

აბსტრაქტი.

XVI საუკუნეში დაწყებულმა რეფორმაციამ და რელიგიურმა ომებმა რომის კათოლიკური ეკლესია მძიმე მდგომარეობაში ჩააყენა. წმინდა პეტრეს ტახტი იძულებული გახდა მისთვის კონტრრეფორმაციით ეპასუხა, რაც პირველ რიგში, ევროპაში კათოლიკური ეკლესიის გავლენების განახლებას გულისხმობდა. მთავარი ძალა კონტრრეფორმაციასთან ბრძოლაში „იესოს საზოგადოება“ („იეზუიტთა ორდენი“) იყო, რომელიც ესპანელმა სამხედრო-ინვალიდმა იგნასიო ლოიოლამ (1492-1556) დაარსა. 1540 წლის 27 სექტემბერს პავლე III-მ (ერისკაცობაში - ალესანდრო ფარნეზე (1534-1549)) ბულით “Regiminis militantis ecclesiae”, დაამტკიცა ახალი ორდენი. იეზუიტებმა ჰუმანისტური კულტურის იდეები და მეთოდები საკუთარ მიზნებს მოარგეს და თავბრუდამხვევი სისწრაფით გავრცელდნენ მთელ კათოლიკურ სამყაროში. XVI საუკუნიდან ორდენმა ოსმალეთშიც შეაღწია, კერძოდ უნგრეთის ტერიტორიაზე, სადაც სულეიმენ I (1520-1566) მმართველობდა და იმპერია სიძლიერის ზენიტში იყო.

ნაშრომში ძირითადი ყურადღება გამახვილებულია XVI საუკუნის ოსმალეთის იმპერიაში, რომის პაპების დავალებით, იეზუიტების მიერ განხორციელებულ მისიებზე და ანტიოსმალურ, ანტიისლამურ, ქმედებებზე. ასევე, შეძლებისდაგვარად, გადმოვეცით იეზუიტებისთვის სტამბოლში საფრანგეთის საელჩოს მფარველობის და, ცოტა მოგვიანებით, დაპირისპირების შესახებ.

საკვანძო სიტყვები: ოსმალეთის იმპერია; ევროპა XVI საუკუნეებში; იეზუიტების ორდენი; იეზუიტები ოსმალეთის იმპერიაში.

მეთოდი.

წინამდებარე სტატიაში კრიტიკულად გაანალიზებულია XVI საუკუნის ოსმალეთის იმპერიაში იეზუიტების საგანმანათლებლო და პოლიტიკურ მოღვაწეობის ისტორია. ჯერ უნგრეთში, შემდეგ კი სტამბოლში მათი ჩასვლის მიზნები, საქმიანობა, მიღწევები და შედეგები.

შედეგი.

სტატიაში, ქართულ, აღმოსავლურ და ევროპულ ლიტერატურაზე დაყრდნობით, ნათლადაა განხილული ოქროს ხანის ოსმალეთის იმპერიაში მოღვაწე იეზუიტების საგანმანათლებლო და ჯაშუშური მოღვაწეობა ჯერ ოსმალურ უნგრეთში, ხოლო შემდეგ სტამბოლში, სადაც, გარკვეული პერიოდი, ორდენის წევრებს მფარველობას საფრანგეთის საელჩო უწევდა.

ევროპაში ქრისტიანული სახელმწიფოების ერთმანეთთან დაპირისპირებას არასოდეს ჰქონია დასავლეთისთვის დადებითი შედეგი, სამაგიეროდ ისლამური სახელმწიფოების დაწინაურებას საგრძნობლად უწყობდა ხელს. 1337-1453 წწ. მიმდინარე „ას წლიანმა“ ომმა, რომელიც ინგლისსა და საფრანგეთს შორის გაიმართა, ევროპული სახელმწიფოების ყურადღება თავისკენ მიიქცია, ზუსტად მაშინ, როდესაც ოსმალები ძლიერდებოდნენ აღმოსავლეთ ევროპის ტერიტორიებზე (ბალკანეთის ნ.კ-ზე, სერბეთში, ალბანეთში, ბულგარეთში, ვლახეთში და ა.შ.). 1453 წლის

29 მაისს სულტან მეჰმედ II-მ (1444-1446 / 1451-1481) აიღო ქალაქი კონსტანტინოპოლი და ბიზანტიის იმპერიას მოუღო ბოლო. სწორედ ამ წელს დამთავრდა ევროპაში ზემოთ ხსენებული სისხლისმღვრელი „ას წლიანი“ ომი. კონსტანტინოპოლის დაკარგვა მართლაც რომ კატასტროფა იყო მთელი ქრისტიანული სამყაროსთვის. ქალაქის დაბრუნების სურვილით რომის პაპები აქტიურად მოუწოდებდნენ ევროპელ მონარქებს ანტი ოსმალური კოალიციის შესაქმნელად, მაგრამ ევროპის დიდი სახელმწიფოები იმდენად იყვნენ ერთმანეთში ომით სისხლისგან დაცილილნი, რომ კოალიციაში მონაწილეობის სურვილი მხოლოდ პატარა სახელმწიფოებმა (ვლახეთი, ბულგარეთი, სერბეთი, ჰოსპიტალიერთა ორდენი და ა.შ.) გამოთქვეს, რომლებსაც ნამდვილად არ შესწევდათ იმისი ძალა, რომ ოსმალთა ჯარი დაემარცხებინათ. წარმოუდგენელი სისწრაფით აღზევებული ოსმალეთის დამარცხება, ფაქტობრივად, შეუძლებელი იყო.

XVI საუკუნის პირველ ნახევარში, ევროპაში, კვლავ ოსმალთა სასარგებლოდ წარიმართა მოვლენები. 1517 წლიდან დაიწყო ხანგრძლივი დაპირისპირება პაპი ლეო X-სა (1513-1521. ერისკაცობაში ჯოვანი დი ლორენცო დე მედიჩი) და ვიტენბერგელ ბერს, მარტინ ლუთერს (1483-1546), შორის. ეს უკანასკნელი განსაკუთრებით აპროტესტებდა პაპის მიერ 1517 წლის 18 ოქტომბერს (კუტალია, 2009:89) გამოქვეყნებულ ბულას, რომელიც ინდულგენციებით, ცოდვების მიტევების სიგელებით, ვაჭრობას ეხებოდა. პაპის ხაზინა ცარიელი იყო, რის გამოც ვერ სრულდებოდა წმინდა პეტრეს ტაძრის მშენებლობა, ხოლო ხსენებული ინდულგენციები, ფაქტობრივად, ხაზინის შესავსებად და „ქრისტიანული სამყაროს ხსნისთვის“ (კუტალია, 2009:89) ერთადერთ წყაროს წარმოადგენდნენ. ლეო X-მ თავისი პონტიფიკატობის პერიოდი გართობასა და საკუთარ სიამოვნებაში გაატარა, რასაც თავიდანვე აღნიშნავდა კიდევ კონკლავის არჩევნებზე - „*მოდით, ვისიამოვნოთ პაპობით, რომელიც ღმერთმა გვიბოძა*“ (კუტალია, მამისთვალშიშვილი, კალანდია, 2015:73). ინდულგენციებით ვაჭრობის, რომელიც აქტიურად მიმდინარეობდა საღვთო რომის იმპერიაში, წინააღმდეგ 1517 წლის 31 ოქტომბერს, ვიტემბერ-

გის ტაძრის კარიბჭეზე, ლუთერმა თავისი „95 თეზისი“ მიაჭედა, რითაც ღიად დაუპირისპირდა პაპს და სრულიად კათოლიკურ ეკლესიას. თეზისები 14 დღის განმავლობაში მთელს გერმანიაში გავრცელდა (კუტალია, 2009:91). ამ მოვლენას დაერქვა რეფორმაციის დასაწყისი ევროპაში, რომელიც, მალე, რელიგიურ ომებში გადაიზარდა.

რეფორმაცია აღმოსავლეთში გაბატონებული ოსმალეთის იმპერიისთვის ნამდვილად სასიხარულო მოვლენა იყო, რადგან ოსმალეთის ყველაზე ძლევამოსილი სულტნის, სულეიმან I-ის (1520-1566), მმართველობის ეპოქაში მის მთავარ მოწინააღმდეგეებად საღვთო რომის იმპერატორი კარლ V ჰაბსბურგი (1519-1556), „კათოლიკობის დამცველის“ სიგელით დაჯილდოებული ჰენრი VIII, რომელიც 1534 წლიდან გამოხს პაპის ძალაუფლებას და ქმნის ანგლიკანურ ეკლესიას და პაპები: ლეო X (1513-1521), ადრიანუს VI (1522-1523), კლემენტუს VII (1523-1534), პავლე III (1534-1549), იულიუს III (1550-1555), პავლე IV (1555-1559) და პიუს IV (1559-1565) ითვლებოდნენ. სწორედ აქ ჩამოთვლილთაგან უმეტესის წინააღმდეგ მიმდინარეობდა რეფორმაციული მოძრაობები, ხოლო ყველა ვინც პაპებს და გერმანიის იმპერატორს ეწინააღმდეგებოდა ოსმალეთის მოკავშირედ ითვლებოდა, თუნდაც ეს კავშირი ოფიციალურად გაფორმებული არ ყოფილიყო. რეფორმაციული მოძრაობების აღსაკვეცად რომის პაპებს რაიმე ღონისძიება უნდა გაეტერებინათ, თორემ კათოლიკობა, ფაქტობრივად, დაცემის პირას იყო.

რეფორმაციას რომის პაპებმა კონტრეფორმაციით უპასუხეს და ამ დიდი საქმის შესრულება იეზუიტების ორდენის, „ეკლესიის მეომრების“, ჩამოყალიბების ხელშეწყობით დაიწყო.¹ ორდენის შექმნის ინიციატორი, ესპანელი სამხედრო ინვალიდი, იგნასიო ლოიოლა და მისი შვიდი თანამოაზრე ერთმანეთს 1534 წლის 15 აგვისტოს მონმარტრის სამრეკვლოს მიწისქვეშ შეხვდნენ და ფიცი დადეს, რომ ისინი იმსახურებდნენ „იესო ადამიანთა მხსნელისთვის“ (ეს ტერმინი იგნასიო ლოიოლამ საკურთხე-

¹ კონტრეფორმაციაში, იეზუიტების გარდა, ასევე მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს დომენიკელთა და ფრანცისკანელთა ორდენის წევრებმა.

ველზე აბრევიატურის სახით დაწერა - J. H. S (“Jesus Hominum Salvator”), რაც ორდენის დევიზი გახდა) (ხუბაშვილი, 2016: 38). იეზუიტების მთავარი საქმე შეიძლება ევროპაში მიმდინარე რეფორმაციის აღკვეცა გახდა, მაგრამ მათი თავდაპირველი მიზანი აღმოსავლეთს ეხებოდა, კერძოდ პალესტინას, რომელსაც 1517 წლიდან ოსმალეთი აკონტროლებდა. ორდენს სწორედ პალესტინიდან უნდა დაეწყო „ურწმუნოების ქრისტიანობაზე მოქცევა“ (ხუბაშვილი, 2016:39), მაგრამ რეფორმაციასთან ბრძოლამ იეზუიტების ოსმალურ ტერიტორიაზე გამოჩენა ცოტახნით გადაავადა. 1537 წელს, ჯერ კიდევ ანტიპროტესტანტული მოძრაობების წინააღმდეგ დარაზმვამდე, ორდენის დღის წესრიგში დადგა პალესტინაში მყოფი პილიგრიმების დახმარება და იქ ქრისტიანობის მოძლიერება. იმავე წელს ლოიოლამ და მისმა კომპანიონებმა ვენეციაში შეკრება დაგეგმეს პალესტინაში გემით გასამგზავრებლად. ლოიოლა და ხუთი სხვა თანამგზავრი მოგზაურობისთვის მოემზადნენ. მაგრამ ომმა, რომელიც დაიწყო ვენეციასა და ოსმალეთის იმპერიას შორის (1537-1540), და ეს უკანასკნელი პალესტინას მთლიანად აკონტროლებდა, ჩაშალა მათი გეგმები. არც ლოიოლას და არც მის თანამგზავრებს იერუსალიმში არ ჩაულწევიათ (Jesuit Writings of the Early Modern Period, 1540–1640. 2006: 14).

1540 წლის 27 სექტემბერს პაპმა პავლე III-მ, რომელიც კონტრეფორმაციის სულის ჩამდგმელად გვევლინება, გამოსცა ბულა სახელწოდებით “Regimina militantis Ecclesiae”, რომლითაც იეზუიტების ორდენის შექმნა ოფიციალურად გამოაცხადა (ხუბაშვილი, 2016: 38). 1545 წელს, საღვთო რომის იმპერატორის მოწვევით გამართულ ტრიდენტის კრების გახსნაზე, პაპმა ორდენი კონტრეფორმაციის მთავარ იარაღად დაასახელა. იეზუიტების მთავარი მისია იყო დამორჩილებოდნენ პაპს სულების საკეთილდღეოდ და რწმენა გაეგრძელებინათ თურქებსა და სხვა ურწმუნოებზე, ინდოეთში, ერეტიკოსების, სქიზმატური (პროტესტანტების) თუ კათოლიკე ქრისტიანების ქვეყნებში (Elias Kiptoo Ngetich, 2016: 108).

XVI საუკუნეში ოსმალეთის იმპერია სამ კონტინენტზე განლაგებულ ორმოც ქვეყანაში ბატონობდა და სოციალურ-პოლიტიკური თუ სამხედრო-ეკონომიკური თვალსაზრისით დიდების მწვერვალზე იდგა. სულტან სულეიმან I-ის (1520-1566) ზეობის დროს ოსმალთა ფლოტმა 1522 წელს დაიპყრო კ. როდოსი და აღმოსავლეთ ხმელთაშუაზღვისპირეთი კონტროლზე აიყვანა. 1526 წელს მოჰაჩის ბრძოლაში დაამარცხა უნგრეთის მეფის მხედრობა, რის შედეგადაც მთელი უნგრეთი დაიმორჩილა. (ახალკავიშვილი, 2020:106-108) XVI ს-ის 40-ანი წლებიდან, სწორედ ოსმალურ უნგრეთში იწყება თურქებისა და იეზუიტების პირველი ურთიერთობები. იგნასიო ლოიოლას მიერ შედგენილი იეზუიტების ორდენის კონსტიტუციის X თავიდან გამომდინარე, ორდენის წევრებს ეკრძალებოდათ მაღალ საეკლესიო თანამდებობებზე დანიშნვა² (ხუბაშვილი, 2016:322). მაგრამ, ნელ-ნელა, ორდენის წევრები იმდენს აღწევნენ, რომ ოსმალეთის ადმინისტრაციაში ახერხებენ მოხვედრას და ბევრი მათგანი სულტანის დივანის საბჭოს წევრადაც, ჯაშუშის რანგში, გვევლინება.

ოსმალეთის იმპერიასთან პირველი კავშირები იეზუიტებმა უნგრეთში დაამყარეს. 1561 წლიდან ოსმალური უნგრეთი მათთვის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მისიონერულ ტერიტორიად იქცა (Béla Vilmos Mihalik, 2016:2). ქალაქ ესტერგომის მთავარეპისკოპოსმა, მიკლოშ ოლაჰმა (1493-1568), იეზუიტები მიიწვია უნგრეთში, ქალაქ ტრნავაში, რათა იქ კოლეჯი დაეარსებინათ. კოლეჯმა მცირე დროით იარსება და დიდი ხანძრის შედეგად, რომელმაც შენობა ძალიან დააზიანა, 1567 წელს დაიხურა (Béla Vilmos Mihalik, 2016:2). ფაქტია, ქრისტიანული მრევლის შენარჩუნების გამო არქიეპისკოპოსი მიკლოშ ოლაჰი ძალას არ იმუშრებდა, რომ იეზუიტთა ორდენს მის ქვეყანაში ფესვები მყარად გაედგა და ოსმალთა მხრიდან დიდი ხნის წინ დაწყებული ისლამიზაციის პროცესი შეეფერხებინა. XVI საუკუნე საკმაოდ არანაყოფიერი აღმოჩნდა უნგრეთში იეზუიტთა კოლეჯების განვითარებისთვის. მათ წარმატებით მხოლოდ XVII საუკუნის

² პაპობის ისტორიაში 2013 წელს წმ. პეტრეს ტახტზე იეზუიტი პაპი, ხორხე მარიო ბერგოლიო (პაპი ფრანციკე II), ავიდა.

ბოლოდან განაგრძეს ჩამოყალიბება (Béla Vilmos Mihalik, 2016: 2). ეს ბუნებრივიც იყო, რადგან XVI საუკუნეში, ევროპაში, იეზუიტების მთელი ყურადღება ანტიკათოლიკური მოძრეობების - რეფორმაციის - ჩახშობისკენ იყო მიმართული.

იეზუიტებისთვის ისლამი განიხილებოდა, როგორც ქრისტიანობისთვის საშიში „სექტა“ ან ერესი, რომელსაც ჭეშმარიტი ქრისტიანი აუცილებლად უნდა ებრძოლოს. ამ შემთხვევაში XVI საუკუნის ოსმალეთის იმპერიის სამხედრო საფრთხეები იგულისხმება. სტეფანუს არატორი (1540/41 – 1612), იეზუიტი ბერი, დაბადებული უნგრეთის ერთ-ერთ სოფელში, რომელიც ოსმალებს დაურბევიათ, აღფრთოვანებულა ოსმალთა ჯარის სიძლიერით და მთავრობის დიპლომატიური თვისებებით, მაგრამ სისტემატიურად მაინც განაგრძობდა ყურანის სწავლების დაგმობას. გარკვეული პერიოდის შემდეგ ტრანსილვანიაში და უნგრეთში მცხოვრებმა იეზუიტებმა ოსმალეთის „ბრწყინვალე პორტასთან“ (მთავრობა) დაამყარეს კონტაქტები, რის შედეგადაც ოსმალეთის ევროპულ მიწებზე იეზუიტური სკოლების, რომლებსაც პერიოდულად არბევდნენ ოსმალები, დაარსების ნებართვა მიეცათ (Paul Shore, 2016: 36).

კათოლიკობის მოწინააღმდეგე პროტესტანტები ოსმალებისთვის პოტენციურ მოკავშირეებად ითვლებოდნენ. ოსმალეთის მთავრობა აგრძელებდა კალვინისტების მხარდაჭერას ტრანსილვანიაში, უნგრეთში და საფრანგეთშიც. ამ უკანასკნელთან, საღვთო რომის იმპერიის წინააღმდეგ, მოკავშირეობის ხელშეკრულებაც ჰქონდათ გაფორმებული 1536 წლიდან; საფრანგეთთან თანამშრომლობით ოსმალეთის ფლოტს კარგი თავშესაფარი გამოუჩნდა ტულონში, ხოლო 1543 წლიდან ფრანგული საარტილერიო ნაწილი მიმაგრებული იყო უნგრეთში მყოფ ოსმალეთის არმიაზე, რომელიც ავსტრიის ტერიტორიაზე შესაჭრელად იყო მზად. ევროპაში მიმდინარე პრობლემური საკითხების განმავლობაში, ოსმალეთი ასევე გახდა რელიგიურად ჩაგრულთა თავშესაფარი. მაგალითად, მეჩვიდმეტე საუკუნის შუა ხანებში, საფრანგეთიდან იძულებით გადასახლებული ჰუგენოტების ჯგუფი სტამბოლში ცხოვრობდა და რამდენიმე ანგლიკანელი სასულ-

იერო პირი, რომლებიც გაქცეული იყვნენ ინგლისიდან, ანაბაპტი-ისტები, კათოლიკე იეზუიტები და კაპუცინებიც კი დასახლდნენ იქ (Daniel Goffman, 2002:111).

XVI საუკუნის ბოლოდან იეზუიტები უკვე ამოქმედდნენ სტამბოლში. პირველი იეზუიტური მისია ოსმალების დედაქალაქში განხორციელდა 1583 წელს, რომელსაც სამოციქულო მისიით ჩასული სტუმარი, ცედულინი, მეთაურობდა. ეს უკანასკნელი მთელი ძალებით ცდილობდა, რომ სტამბოლში რაც შეიძლება მეტი იეზუიტი მისიონერი ჩასულიყო (Elmira Vassileva, 2016:298). თანაც, უნდა აღვნიშნოთ, რომ იეზუიტები სარგებლობდნენ ვენეციისა და საფრანგეთის დიპლომატიური წარმომადგენლების და სულთნის ადმინისტრაციის მფარველობით. თითქმის ორი საუკუნის განმავლობაში (1583-1773) იყვნენ აქტიური მისიონერები არა მხოლოდ სტამბოლში, არამედ იზმირში, ხმელთაშუა ზღვის კუნძულებზე და საბერძნეთის ტერიტორიაზე. თურქი ისტორიკოსი მურათჰან ქენაც აღნიშნავს, რომ ფრანგი იეზუიტები რეგიონში მოვიდნენ, როგორც ქრისტიანობის გასავრცელებლად, ასევე სტამბოლში უმცირესობების განათლებისთვის. კათოლიკე იეზუიტი მისიონერების ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მიზანი, რომელიც ოსმალეთის იმპერიისა და საფრანგეთის სამეფო კარის კარგი ურთიერთობით იყო გამოწვეული, დასავლური და აღმოსავლური ეკლესიების გაერთიანებას ისახავდა მიზნად (Murathan KEHA, 2014:79). მოგეხსენებათ, რომ აღმოსავლური ეკლესიის დასავლეთთან დაქვემდებარების სურვილი ჯერ კიდევ IV-V საუკუნეში ჩნდება და ეს საკითხი დიდი ხნის განმავლობაში იდგა პაპების პოლიტიკის დღის წესრიგში.

XVI საუკუნეში პაპების ინტერესის სეფეროს სტამბოლში რელიგიური ურთიერთობების შესწავლა წარმოადგენდა. იეზუიტებს, განსაკუთრებით, უნდა შეესწავლათ ოსმალების დამოკიდებულება ქრისტიანულ თემთან და კონსტანტინოპოლში მყოფ ქრისტიან პატიმრებთან, რომლებიც, მათი თქმით, „მაჰამადის სექტისგან“ (ისლამის მიმდევრებისგან - გ.ა) იყვნენ შევიწროებულნი. ასევე პაპისათვის უნდა წარმოედგინათ ცნობები აღმოს-

ავლეთის ეკლესიაზე და კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს მდგომარეობის შესახებ (Vassileva, 2016: 298-299).

1574 წელს სტამბოლში, გალათის მხარეს, კათოლიკეთა რაოდენობა შემცირდა, უმრავლესობა იტალიაში დაბრუნდა. მათი ძირითადი პრობლემა ქრისტიანული სკოლების არარსებობა იყო, რის გამოც იეზუიტების სტამბოლში ჩასვლას მოითხოვდნენ. საფრანგეთის მეფემ, ანრი III ვალუამ (1547-1559), რომელიც მეგობრულ დამოკიდებულებაში იმყოფებოდა ოსმალეთთან,³ წერილი გაუგზავნა სულტან მურად III-ს (1574-1595) და სტამბოლში მამა მანცინელის მეთაურობით ხუთი იეზუიტი ბერი გაგზავნეს, რომელთა პატრონობაც ჯერ ვენეციელებს, ხოლო შემდეგ საფრანგეთის საელჩოს დაევალა (GÖZÜBÜYÜK, 2018: 640). ბერი ჟან ბაპტისტ პიოლეტი სტამბოლის მისიის შესახებ საკუთარ წერილში წერს, რომ „*ფრანგების რელიგიური საქმიანობა სულთნის მიწებზე დაიწყო საელჩოსა და სულთნის ურთიერთთანამშრომლობით. ამ მისიის ყველაზე მნიშვნელოვანი ამოცანა იყო ხელშეკრულებების შესაბამისად სულთნის მიწებზე მცხოვრები ადგილობრივი ქრისტიანების რელიგიური ორგანიზაციების უზრუნველყოფა. ეს მისია ატარებს რელიგიურ ხასიათს...*“ (BIRSEL, 2014:212-213), ჯულიო მანცინელი (1537-1618), 1583-1586 წლებში აწარმოებდა კათოლიკური რელიგიის გამავრცელებელ მისიას. მან, რომის პაპი გრეგორიუს XIII-სგან (1572-1585) დავალებულმა, ყურადღებიანი დაკვირვების შემდეგ, სტამბოლის ცხოვრების მდიდარი სურათი აღწერა და წარმოადგინა. მანცინელიმ დაწერა დეტალური მოხსენება, რომელიც მოგვიანებით გამოაქვეყნა კიდევ სათაურით - *“De Missione Patrum Societatis Iesu Constantinopolim a Gregorio XIII anno 1583 usque ad annum 1586”* („გრეგორიუს XIII-ის მიერ კონსტანტინოპოლში გაგზავნილი იესოს საზოგადოების მამათა მისიის შესახებ 1583 წლიდან 1586 წლამდე“). ამ ნაშრომში, ძირითადად, აღწერილი იყო კონსტანტინოპოლის ალების (1453) მერე შემორჩენილი ბიზ-

³ ფრანგულ-ოსმალურ ალიანსს ჯერ კიდევ 1534 წელს, სტამბოლში ჟან დელა ფორეს ელჩობით, ჩაეყარა საფუძველი და 1536 წელს გაფორმებული ხელშეკრულებით დაგვირგვინდა.

ანტიური სიძველეების, შემდეგომ აშენებული მუსლიმური მეჩეთების, ქრისტიანი და მუსლიმი მოსახლეობის ყოფა-ცხოვრების ამბები (Vassileva, 2016:298). 1586 წელს სტამბოლში შავი ჭირის ეპიდემიამ იფეთქა, რასაც ერთმანეთის მიყოლებით ზემოთ ნახსენები მანცინელი და მისი მიმდევარი ოთხი იეზუიტი ბერი შეეწირა. ასე დასრულდა იეზუიტთა პირველი მისია სტამბოლში. ზემოთ წარმოდგენილი ინფორმაციიდან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ამ დროს იეზუიტების სტამბოლში გაგზავნას, არა მხოლოდ საგანმანათლებლო, არამედ ჯაშუშური შინაარსი ჰქონდა. მანცინელის მისია სტამბოლში წარუმატებლად დასრულდა. მან მხოლოდ ზემოთ ხსენებული ნაშრომის დაწერა და გამოქვეყნება მოასწრო სიცოცხლეში. 1587 წლიდან, გარკვეული პერიოდი, იეზუიტების წამოწყებული მისია კაპუცინთა ორდენის თხუთმეტმა მღვდელმა გადაიბარა და განაგრძო მისიონერული საქმიანობა. შავი ჭირის გამო ამ უკანასკნელთა მისიაც ჩაიშალა (GÖZÜB-ŞYÜK, 2018:641).

ზემოთ წარმოდგენილი ინფორმაციის დასადასტურებლად ბერი ჟან ბაპტისტ პიოლეტი კიდევ უფრო საინტერესო ცნობებს გვაწვდის - „ფრანგი იეზუიტი მისიონერების მოვალეობები (სტამბოლში, გ.ა) დაიწყო 1583 წლის ნოემბერში 5 იეზუიტი მღვდლისა და 2 სტუდენტის ჩასვლით. საფრანგეთის კონსულმა მიიღო ფრანგი, იტალიელი და ბერძენი ეროვნების იეზუიტი მისიონერები და მას შემდეგ, რაც ორი დღის განმავლობაში საკუთარ სახლში უმასპინძლა, ისინი დაასახლა სენ-ბენუას მონასტერში. ეს მონასტერი გენუელებმა ორი საუკუნის წინ ააშენეს. ეს ადგილი მისმა ნამდვილმა მფლობელებმა სტამბოლის დაპყრობიდან (1453 წ. გ.ა) სამი წლის (1456 წ. გ.ა) შემდეგ მიატოვეს. ცარიელი შენობა სულთან სულეიმანმა (იგულისხმება სულეიმან I - 1520-1566 წწ. გ.ა) საფრანგეთის საელჩოს თხოვნით მათ გადასცა. მას შემდეგ, რაც შემოსული მისიონერები დასახლდნენ მონასტერში, ეს ადგილი იეზუიტების ცენტრად გამოცხადდა. მისიონერებმა მალევე გახადეს საბატო გამორჩეული და გადააკეთეს ის სკოლად და დაიწყეს ჭეშმარიტი რელიგიისგან განდგომილი ოჯახებისა და მათი შვილების სწავლება. ამ მონასტერში იეზუიტმა

მასწავლებლებმა თავიანთი მოვალეობები ორ კატეგორიად დაყვეს. პირველ ჯგუფში მიდრეკილნი იყვნენ სტამბოლში ქრისტიანების განათლებაზე და უშუალო გარემოში გავლენის მოხდენაზე, ხოლო მეორე ჯგუფის წარმომადგენლები მიდრეკილნი იყვნენ მიედწიათ იმ ქრისტიანებისთვის, რომლებიც დარჩნენ ყოფილ აღმოსავლეთ რომის მიწებზე. ამ კონტექსტში წინ წამოიწია მეორე ამოცანა და მალევე შეიქმნა ქსელი და მონასტერში გამართულ შეხვედრებსა და მოლაპარაკებებზე დასწრება დაიწყეს აღმოსავლეთის ქრისტიანული ეკლესიის მეთაურებმაც. ამ შეხვედრებზე განიხილეს ოსმალეთის მიწების სხვა ადგილები და ქრისტიანული ცენტრები და მიიღეს გადაწყვეტილებები. ამ თვალსაზრისით, ძველი რელიგიური ცენტრი ეფესოსა და მის მიმდებარედ, ჰათაი (ანტიოქია) და ისქენდერუნის (ალექსანდრიეტა) საპატრიარქო წინა პლანზე გამოვიდა. ასევე, პაპი გრეგორიუს XIII-ს წერილი დაიწერა, სადაც ნათქვამია, რომ მათ სურდათ რომში ჩასვლა იეზუიტ მორწმუნეებთან, სტამბოლის სომხური, ხორვატი და ალბანური ეკლესიების წევრებთან ერთად, რათა დაემტკიცებინათ, რომ ისინი მუშაობდნენ ამ ქვეყნებში ჭეშმარიტი ქრისტიანობის გასავრცელებლად. ამასობაში მუშაობა გაძნელდა. ჭირის ეპიდემიის შედეგად, რომელმაც იფეთქა სტამბოლში 1586 წელს, ქრისტიანულ თემში ახალი წევრების მონაწილეობისკენ მიმართული ღონისძიებების განხორციელების დროს, მისიონერებმა და მათმა მიმდევრებმა განიცადეს ძალიან მნიშვნელოვანი მსხვერპლი და მთელი სამუშაო ჩაიშალა“ (BİRSEL, 2014:213).

1591-1606 წლებში ფრანსუა სავარი დე ბრევი (1560-1628), საფრანგეთის ელჩი, აგრძელებდა იეზუიტების პატრონობას სტამბოლში (Aydın, 2005: 105-106). სავარის შემდეგ ბარონ დე სალინიაკმა (1523-1599) გააგრძელა ელჩობა, მაგრამ იეზუიტებთან მიმართებაში მას პრობლემები შეექმნა. ეს პრობლემები გამოწვეული იყო არა ოსმალებისგან, არამედ თვითონ იეზუიტებისგან, რომელთა წინააღმდეგაც ნეგატიურად განწყობენ საფრანგეთში (GÖZÜBÜYÜK, 2018:641).

1594 წლის 27 დეკემბერს პარიზელმა ჟან შასტელმა მეფე ანრი IV-ის (1589-1610) მოკვლა სცადა ხანჯლით, მაგრამ უშედეგოდ. ის შეიპყრეს და აწამეს. (ხუბაშვილი, 2016:96) წამების დროს გაირკვა, რომ შასტელი იეზუიტების კოლეჯში, დე კლერმონში სწავლობდა (GÖZÜBÜYÜK, 2018:641). გამომიების შედეგად, სადამოს ექვს საათისთვის, ყველა იეზუიტი დააპატიმრეს და გაასამართლეს. თავდაპირველად ვერანაირი სამხილი ვერ წაუყენეს მათ, მაგრამ ერთ-ერთ კოლეჯიაში მიაგნეს ძველ პამფლეტს, სადაც მამა გილანის ავტორობით ეწერა, რომ ანრი ნავარელი (ანრი IV ბურბონი. გ.ა) არ იყო ღირსი საფრანგეთის ტახტისა, - იმ შემთხვევაშიც კი, თუკი ის უარს იტყოდა ერესზე. 1594 წლის 29 დეკემბერს ანრი IV-მ იეზუიტები საფრანგეთიდან განდევნა, ხოლო 1595 წლის 7 იანვარს პამფლეტის ავტორი და კიდევ რამდენიმე იეზუიტი ბერი ჩამოახრჩვეს (ხუბაშვილი, 2016: 96; GÖZÜBÜYÜK, 2018: 641) ყოველივე აქედან გამომდინარე ადასტურებს იმას, რომ სტამბოლში არსებული საფრანგეთის საელჩო, რომელიც გარკვეული პერიოდი მფარველობდა იეზუიტებს, აღარ სწყალობდა მათ.

დასკვნა.

ზემოთ წარმოდგენილი ნაშრომიდან გამოგვაქვს დასკვნა, რომ XVI საუკუნის ოსმალეთის იმპერიაში იეზუიტებს არა მხოლოდ საგანმანათლებლო მისიით აგზავნიდნენ, არამედ პოლიტიკური მოვლენების შეფასებისთვის, რის შემდეგაც რომის პაპებს დეტალურად ატყობინებდნენ იქ მომხდარ მნიშვნელოვან მოვლენებს. XVI საუკუნეში, უნგრეთში და სტამბოლში განცდილმა წარუმატებლობებმა იეზუიტების ოსმალეთში გამოჩენა არ შეანელა. XVII საუკუნეში იეზუიტი ბერების გაცილებით უფრო დიდი ტალღა წამოვიდა ოსმალეთისკენ, კერძოდ სტამბოლისკენ, რაც ცალკე კვლევის საგანია და მომდევნო სტატიაში უფრო ვრცლად მოგახსენებთ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ახალკაციშვილი, გ. (2020). *ბიოგრაფიები ოსმალეთის სულთნებისა და სტამბოლის შესახებ 1453-1700 წწ.* თბილისი.
- კუტალია, გ. (2009). „*ბერი, რომელიც აუჯანყდა რომს*“. თბილისი.
- კუტალია, გ., მამისთვალიშვილი, ე., კალანდია, ნ. (2015). „*დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების ისტორია*“. ტ .II. თბილისი.
- ხუბაშვილი, ი. (2016). *იეზუიტების ორდენი*. თბილისი.
- GÖZÜBÜYÜK, Sevil.(2018). *OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA CİZ-VİT TARİKATININ YAYILMASINDA FRANSIZ ELÇİLERİN ROLÜ*. ASEAD CİLT 5.
- Béla Vilmos, Mihalik. (2016). *Centuries of Resumptions: The Historiography of the Jesuits in Hungary*.
- Daniel, Goffman. (2002). *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*. Cambridge University Press.
- Elmira, Vassileva, (2016). *Ottoman Istanbul from the Perspective of the Catholic Missionaries in the Post-Tridentine Period (End of 16th - 17th centuries)*. OSMANLI İSTANBULU, IV.
- Elias Kiptoo, Ngetich. (2016). *CATHOLIC COUNTER-REFORMATION: A HISTORY OF THE JESUITS' MISSION TO ETHIOPIA 1557-1635*. Studia Historiae Ecclesiasticae Volume 42, Number 2.
- Jesuit Writings of the Early Modern Period - 1540–1640. Edited and Translated by John Patrick Donnelly*. S.J. 2006.
- Haktan, Birsal.(2014).„*FRANSIZ MİSYONERLER TARAFINDAN İSTANBUL VE LEVANT MİSYONUNUN OLUŞTURULMASI (PAPAZ J. BAPTİST PİOLET'İN MEKTUBU)*“. Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/4 Spring.
- Mehmet, Aydın, (2005). *Türkiye'ye Yönelik Katolik Misyonerliğin Dünü ve Bugünü*. Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, 43, İstanbul.
- Murathan, Keha. (2014). *OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA MİSYONERLİK VE ERZURUM'DAKİ FAALİYETLERİ*. EKEV AKADEMİ DERGİSİ Yıl: 18.

- Paul. Shore. (2015). *Contact, Confrontation, Accommodation: Jesuits and Islam, 1540-1770*. AL-QANTARA XXXVI 2, julio – diciembre.
- Ruggieri, V. (2002). “*Constantinopoli vista da P. Giulio Mancinelli S. J. (1583-1585)*”. *Revue des études byzantines*, Tome, 60.

Referances:

- Akhalkatsishvili, G. (2020). *Biografiebi Osmaletis Sultnebisa da Stambolis Shesakheb 1453-1700 Tsits’ (Biographies of Ottoman Sultans and Istanbul 1453-1700)*. Tbilisi.
- Kutalia, G. (2009). „*Beri, Romelits Aujaqda Roms*“ („*A monk who rebelled against Rome*“). Tbilisi.
- Kutalia, G., Mamistvalishvili, E., Kalandia, N. (2015). *Dasavlet Evropis Shua Saukuneebis Istoria (Medieval History of Western Europe)*. T. II. Tbilisi.
- Khubashvili, I. (2016). *Iezuitebis Ordeni (Jesuit Order)*. Tbilisi.
- GÖZÜBÜYÜK, SEVİL. (2018). OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA CİZVİT TARİKATININ YAYILMASINDA FRANSIZ ELÇİLERİN ROLÜ. ASEAD CİLT 5.
- Béla Vilmos, Mihalik. (2016). *Centuries of Resumptions: The Historiography of the Jesuits in Hungary*.
- Daniel, Goffman. (2002). *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*. Cambridge University Press.
- Elmira, Vassileva, (2016). *Ottoman Istanbul from the Perspective of the Catholic Missionaries in the Post-Tridentine Period (End of 16th - 17th centuries)*. OSMANLI İSTANBULU, IV.
- Elias Kiptoo, Ngetich. (2016). *CATHOLIC COUNTER-REFORMATION: A HISTORY OF THE JESUITS' MISSION TO ETHIOPIA 1557-1635*. *Studia Historiae Ecclesiasticae* Volume 42, Number 2.
- Jesuit Writings of the Early Modern Period - 1540–1640. Edited and Translated by John Patrick Donnelly*. S.J. 2006.

- Haktan, Birsal .(2014).„*FRANSIZ MİSYONERLER TARAFINDAN İSTANBUL VE LEVANT MİSYONUNUN OLUŞTURULMASI (PAPAZ J. BAPTİST PİOLET'NİN MEKTUBU)*“. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/4 Spring.
- Mehmet, Aydın, (2005). *Türkiye'ye Yönelik Katolik Misyonerliğin Dünü ve Bugünü*. Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, 43, İstanbul.
- Murathan, Keha. (2014). *OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA MİSYONERLİK VE ERZURUM'DAKİ FAALİYETLERİ*. EKEV AKADEMİ DERGİSİ Yıl: 18.
- Paul. Shore. (2015). *Contact, Confrontation, Accommodation: Jesuits and Islam, 1540-1770*. AL-QANTARA XXXVI 2, julio - diciembre.
- Ruggieri, V. (2002). “*Constantinopoli vista da P. Giulo Mancinelli S. J. (1583-1585)*”. Revue des études byzantines, Tome, 60.

The Society of Jesus in the 16th century Ottoman Empire

George Akhalkatsishvili

Historyan / Orientalist,

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University,
Tbilisi, Ilia Chavchavadze Avenue №1, 0179,

Georgia, +995599872431,

Georgeakhalkatsishvili@yahoo.com

Orcid.org. 0000-0003-4011-0450

Abstract.

The reforms started in the XVI century as well as the religious wars placed the Roman Catholic Church in a difficult situation. The pope was forced to adopt counter-reforms that in the first place, implied the renewal of Catholicism. The driving force of the fight against the counter-reformation was the Society of Jesus (the Jesuits) that was founded by a Spanish Basque Catholic priest and theologian Ignatius of Loyola (1492-1556). On September 27, 1540 pope Paul III, original name Alessandro Farnese (1534-1549) approved the society of Jesus by the papal bull “regimini militantis ecclesiae.” They modified the ideas and methods of cultural humanism in accordance with their goals and expeditiously spread across the entire catholic world. From the XVI century, the Order also penetrated the Ottoman Empire, specifically into Hungary, where Suleiman I (1520-1566) ruled and the empire was at the zenith of its power. The Jesuits have deeper roots in the Ottoman Empire since the XVII century.

Within the report, the emphasis will be made on the unrest that took place in the 16th Ottoman Empire. Such as on the anti-ottoman activities held by the Society of Jesus whose secret palm-greasing practices reached the Imperial Divan of Sultan. It is interesting to note the specific purpose for which the Pope sent the Jesuits, his religious guards, to the Ottoman Empire, which led in the oppression of Christian clergy and adoption of brutal laws by the Sultan. Also, as far

as possible, we conveyed to the Jesuits the patronage of the French embassy in Istanbul and, a little later, about the confrontation.

Keywords: Ottoman Empire; Europe in the 16th century; Society of Jesus; Society of Jesus in the Ottoman Empire.